

Čeština na březích Pacifiku

K historii československého oddělení na armádní jazykové škole v Monterey

MARTIN NEKOLA

Poměrně málo známou kapitolou studené války zůstává existence československého oddělení na Defense Language Institute neboli Vojenské jazykové škole v kalifornském Monterey. Tato škola byla možná největší svého druhu na světě, přičemž ročně vyprodukovala až 6 000 absolventů. Vyučující se rekrutovali ze čtyřiceti různých národností a nejrůznějších profesí. „Naše“, tedy československé oddělení fungovalo přes půl století a v dlouhém seznamu pedagogů, kteří vojáky americké armády seznamovali s řečí, kulturou a zvyklostmi v české kotlině i pod Tatrami, se objevila celá řada zajímavých osobností.

 V jižním cípu Montereyského zálivu ve střední Kalifornii, zhruba dvě hodiny jízdy od pulzujícího San Franciska, se nachází vyhledávaná turistická destinace tvořená trojměstím Pacific Grove, Carmel a Monterey. Návštěvníci mohou z přístavu vyrazit pozorovat velryby, ochutnat lokální speciality z mořských plodů nebo se procházet po místech, kam John Steinbeck zasadil děj svého slavného románu *Na plechárně*. Pozornému

oku přitom neunikne častější výskyt uniformovaných mužů a žen v ulicích. Důvodem je v nedalekých kopcích se nacházející mnohahektarový komplex Defense Language Institute (DLI), zařízení ozbrojených sil USA pro výuku cizích jazyků z celého světa. Jeho historie sahá až na samotný počátek 20. století, kdy americké námořnictvo spustilo speciální program výuky japonštiny pro důstojníky, kteří následně putovali do země vycházejícího

slunce ve funkci námořních atašé.¹ Podobné programy se posléze zřídily pro potřeby armády a letectva. Počet absolventů narůstal zejména v letech druhé světové války. Kurzy probíhaly na Harvardu, na univerzitách v Berkeley a Boulderu, nicméně skutečný rozmach tohoto specializovaného typu vzdělávání nastal po skončení války. Už na jaře 1946 se z pevnosti Fort Snelling v Minnesotě přesunula instituce s názvem Military Intelligence Service Language School na poloostrov Monterey a nabídka vyučovaných jazyků se rozšířila na jedenáct,² což zrcadlilo komplikovaný mezinárodní vývoj. V podmínkách nastávající studené války a soupeření dvou mocenských bloků Američané správně vyhodnotili potřebu vychovat dostatek vlastních vojenských odborníků s pokročilými jazykovými znalostmi. A tak se 3. leden 1947 zapsal jako datum, kdy dvojice instruktorů Gleb Družina a Alexander Vorobjov přivítala studenty na první lekci ruštiny.³ To už se škola jmenovala Army Language School. Během příštích pár let

1 Historii školy v několika publikacích zpracoval její dlouholetý děkan Benjamin De La Selva, sám imigrant z Nikaraguy. Za všechny například *The Defense Language Institute. Faculty, Students, and Languages Changing and Growing*. Vlastním nákladem, Monterey 2017.

2 Mandarínská čínština, korejština, ruština, španělština, francouzština, němčina, portugálština, řečtina, turečtina, perština a arabština.

3 V 70. letech zde coby profesorka ruského jazyka působila mimo jiné exulantka z roku 1968 Miluše Šašková-Pierce, dnes honorární konzulka České republiky v Nebrasce.

ruské oddělení ohromně narostlo. Když skončila roku 1953 korejská válka, mělo plných sto padesát instruktorů a zdejší ruský program byl vůbec největší v celých Spojených státech amerických.⁴

ZA BRANAMI EXPERIMENTÁLNÍ ŠKOLY

Dvěma hlavními prioritami programu, jež se následně daly aplikovat obecně, bylo naučit studenty rozumět cílovému jazyku, hovořit jím plynule a s přiměřenou výslovností (ta se měla blížit výslovnosti rodilého mluvčího). Dále mělo jít také o čtení a psaní v daném jazyce a zároveň seznámení se s dalšími aspekty života ve sledované zemi.⁵

Jazyková škola obývala prostorný areál Presidio Monterey nad zálivem s úchvatnými výhledy do okolí. Historie místa se datuje do počátku 17. století, kdy jej poprvé zmapoval španělský objevitel Sebastián Vizcaíno a vyzdvihl jeho polohu coby ideální pro přístav a vojenské opevnění. Trvalo však další století a půl, než se záměr realizoval a Španělé zde roku 1771 vybudovali královskou pevnost (presidio). Dodnes jsou po okolí k nalezení budovy z koloniální éry. Později pevnost obsadili piráti, probíhaly tu boje americko-mexické války, načež se tu roku 1907 usadila střelecká škola. Armáda během první světové války zakoupila rozsáhlé pozemky na druhé straně zálivu, asi čtrnáct mil daleko, kde vyrostla základna Fort Ord, dnes využívaná už jen minimálně.

Bohumil Menšík s učebnicí *Progressive Czech*, která se používala v počátku programu (foto: archiv autora)

V meziválečném období sloužilo Presidio Monterey jednotkám kavalérie a polního dělostřelectva. Roku 1944 osířelo, aby o něco později našlo nové využití pro výuku jazyků.

Kromě samotných učeben, které se nacházely v jednopatrových dřevěných budovách, v areálu nechyběla cvičiště, atletický ovál, a především dva kluby, důstojnický a poddůstojnický, kde se každý pátek konaly populární večírky.

ČEŠTINA V NABÍDCE

Čeština se zařadila mezi dalších jedenáct jazyků, jejichž výuku škola spustila v průběhu roku 1948.⁶ Československé oddělení bylo založeno koncem jara a první česká výuková skupina (s označením CX-X2-1) zasedla do lavic už v červenci.⁷ Oddělení se

původně skládalo z trojice instruktorů Klementa Simončiče (1912–2010), Karla Huličky (1913–2010) a Bohumila Menšíka (1921–1984), který se stal jeho ředitelem. Předtím působil jako šifrant na československém velvyslanectví ve Washingtonu a po komunistickém převratu se rozhodl v USA zůstat. Skromné počáteční podmínky netrvaly dlouho, neboť již od školního roku 1951 se počet českých instruktorů navýšil na dvanáct a o další čtyři roky později oddělení čítalo plných osmadvacet vyučujících plus ředitele, písárku, zvláštního školitele a tvůrce vlastních výukových materiálů. Rychle se totiž ukázalo, že dosud používaná komerční učebnice *Progressive Czech*,⁸ určená krajským školám v USA, zdaleka nedostačuje potřebám ministerstva obrany. Kromě toho samotní pedagogové pilně

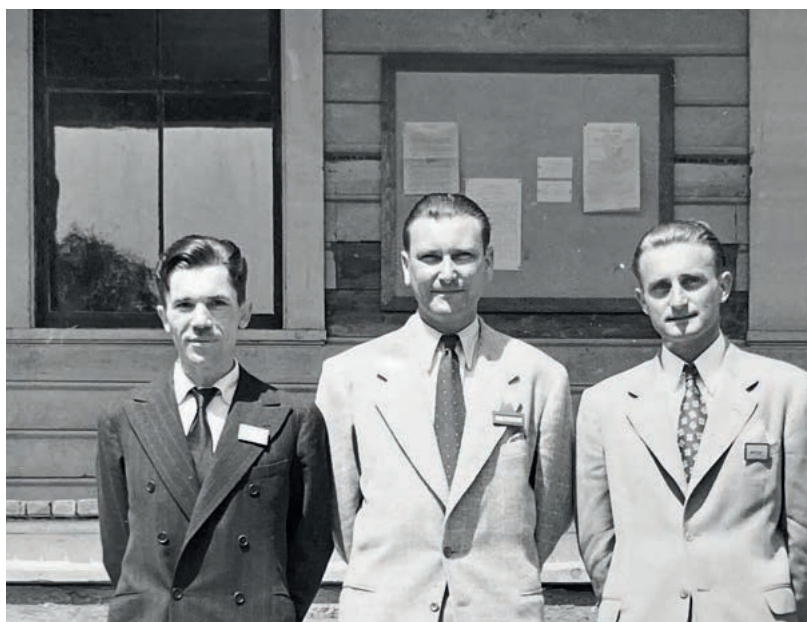
4 Chamberlin Library, Historical Records Collection, DLIFLC, Russian Language Dept. Records (RG 25.11-01), History of Russian Program, s. 1–2.

5 Tamtéž, Introduction to the US Army Language School, s. 1.

6 Novými jazyky v abecedním pořadí byly albánština, bulharština, čeština, dánština, maďarština, norština, polština, rumunština, slovinština, srbochorvatština a švédština. K otevření dalších programů došlo během 50. let. Z východoevropského prostoru v tomto období přibyla ukrajinština a litevština.

7 Pro pořádek se sluší uvést, že samostatná výuka slovenštiny přibyla až mnohem později, v průběhu 70. let, přičemž zprvu šlo pouze o nadstavbový kurz k češtině pro vybrané studenty vyšších šarží, a to v rozsahu jedné hodiny denně. Slovenská sekce v rámci oddělení začala fungovat od roku 1983 a slovenštině byl věnován celý jeden den.

8 MIKULA, Bohumil E.: *Progressive Czech*. National Council of America, Chicago 1936.

Zakládající trio českých vyučujících – Simončič, Hulička, Menšík (foto: archiv autora)

připravovali množství tematických doplňkových brožurek zabývajících se různými oblastmi, od vojenské terminologie a geografických názvů po zpěvníky a folklorní materiály. Počet studentů v první polovině padesátých let, kdy Československo hrálo roli potenciálního bitevního pole nového konfliktu mocností, se rozšířil zhruba na sto. Výuka probíhala v mimořádně intenzivním modu. Každý den šest hodin po celých čtyřicet sedm týdnů (!),⁹ přičemž forma a vyučující se střídali, aby si posluchači nejen osvojili gramatiku, naposlouchali různá nářečí a hovorovou mluvu, ale získali i co nejvíce znalostí dějin a reálií. Teprve poté měli být plně připraveni ujmout se svých úkolů v rámci armády jako štábní důstojníci při vojenských misích, vojenští ataše, zpravodajští důstojníci atd.

Počet studentů češtiny se v první polovině padesátých let rozšířil zhruba na sto

Představu o tom, co vše výuka zahrnovala, nám podává pasáž z historického přehledu o fungování československého oddělení: „V souladu s nejmodernější aplikovanou lingvistikou byl kladen hlavní důraz na orálně-poslechový přístup, systematizaci veškerého prezentovaného materiálu na všech úrovních, tj. výslovnost, intonace, rytmus, gramatika, syntax a slovní zásoba, dále důraz na procvičování vzorů, memorování a gramatické analýzy. Překlad z češtiny do angličtiny byl omezen na minimum; používal se pouze v hodinách speciálně vyhrazených pro výuku překladu a tlumočnických dovedností. Ve všech fázích kurzu byla zvláštní pozornost věnována vojenské

terminologii a bojovým situacím. Byly rozsáhle využívány audiovizuální pomůcky, obrázky, mapy, diagramy, miniaturní modely, terénní tabulky, filmy, diapozitivy, taktické procházky, simulované nebo skutečné rozhlasové vysílání, záznamy, magnetofonové nahrávky, časopisy a noviny.“¹⁰

Oddělení mělo nejprve k dispozici čtyři místnosti v přízemních budovách postavených ještě před první světovou válkou, kde sídlila kavalérie. Konkrétně budova s označením 272 sloužila jako pošta a Češi se Slováky zde měli vyčleněnu jednu větší učebnu. Další místnosti včetně kanceláří se nacházely hned ve vedlejší budově 273. Začátkem roku 1955 došlo k úpravě suterénních prostor. Vyrostla v nich samoobslužná jídelna, a především audiovizuální místnost, kde se studenti učili poslechu z nahrávek a filmů.

Po maďarských událostech v roce 1956 vedení školy seznalo, že tolik zaměstnanců československého oddělení již není potřeba, a přistoupilo ke snížení jeho početního stavu, což se několikrát opakovalo ještě v šedesátých letech. Roku 1962 škola přijala název Defense Language Institute, jenž přetrval dodnes. Zároveň byla zřízena druhá pobočka, DLI – East Coast Branch, ve Washingtonu D.C. Studenti do obou škol přicházeli z různých složek ozbrojených sil i z vládních agentur, včetně námořní pěchoty, FBI a CIA. Jazyková příprava v sedmačtyřetítýdenních kurzech byla rozdělena do dvou kategorií dle náročnosti: pro pasivní znalost pracovníků odposlechových center a dešifrovací služby a pro aktivní využívání, která byla určena vojákům vysílaným do

⁹ Od léta 1955 byly spuštěny také devítiměsíční kurzy určené pro letecký personál.

¹⁰ Chamberlin Library, Historical Records Collection, DLIFLC, Program of Instruction (30.60.A), KOWAL, Edward: *History of the Czech Department*, nepublikovaný rukopis (květen 1980), s. 2–3. Použité texty z angličtiny přeložil autor. Srov. CORIN, Andrew: *A Course to Convert Czech Proficiency to Proficiency in Serbian and Croatian*. In: STRYKER, Stephen B. – LEAVER, Betty Lou (eds.): *Content-Based Instruction in Foreign Language Education: Models and Methods*. Georgetown University Press, Washington D.C. 1997, s. 78–104.

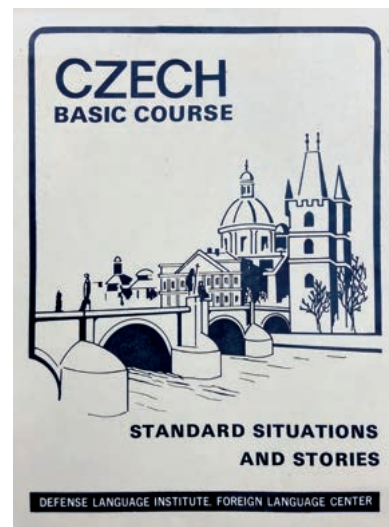
terénu. Schopnosti studentů první kategorie byly využívány například v bavorském Augsburgu, kde měli Američané instalované odposlouchávací zařízení, velkou talířovou anténu zachycující vysílání z Československa, včetně komunikace vojenských vysílaček. Vše se nahrávalo na magnetofonové pásky, v pozdějších letech na kazety, které se pečlivě vyhodnovaly. Typické pracovní zařazení pro absolventy DLI bylo umístění na základny v Německu, kde museli trávit stovky hodin se sluchátky na uších ve společnosti chrčících nahrávek. Technika naštěstí postupovala kupředu, takže automatické programy nakonec vyfiltrovaly pouze pasáže s klíčovými slovy, které pak jazykový specialista znovu vyposlechl.¹¹

O STUDENTECH A VYUČJÍCÍCH

Počet studentů, zpravidla ve věkovém rozmezí 17–25 let, se ve třídách lišil. Těch věnujících se češtině bývalo kolem dvaceti, přičemž třídy se dělily do dvou až tří menších skupinek. Výuka probíhala standardně každý všední den od osmé ranní, s hodinovou pauzou na oběd, do tří odpoledne, kdy se za tónů z vojenských trubek stahovala ze stožáru vlajka. Studenti zůstávali součástí svých jednotek a pobírali plat, byť byli během studia zproštěni svých vojenských povinností i nutnosti cvičení. Pouze občas se účastnili střeleb a pořadové přípravy na základně Fort Ord. Čerství absolventi bývali na šest měsíců převeleni ke specializovaným útvarům, kde získali potřebnou vojenskou odbornost k další službě mimo území USA.¹² Velmi malá skupina studentů přicházela dokonce i z civilu. Měli

zájem o vyučované jazyky, ale jinde na „civilních“ univerzitách nebyla možnost věnovat se jim tak důkladně jako na DLI. Na rozdíl od uniformovaných spolužáků však nebydli přímo v kampusu, ale museli si sami sehnat bydlení v Monterey. Vstup do DLI nebyl zprvu nikterak omezen. Dovnitř dokonce zajišťovala městská autobusová linka. Veřejnost neměla přístup pouze do budov. Teprve po 11. září 2001 se bezpečnostní opatření začala zpříšňovat a dnes je areál pro automobily i pěší zcela uzavřen a bez speciální propustky do něj není vstup umožněn.

Není překvapující, že vzhledem k mezinárodní situaci se největším oddělením stalo to ruské, které ročně produkovalo až 1 800 absolventů. Nicméně čeština se, alespoň v počátcích, řadila vedle ruštiny, čínštiny a japonštiny k nejdůležitějším programům, čímž vyvstala i potřeba dostatek kvalifikované pracovní síly. Škola samotná fungovala ve zvláštním vojenském režimu, což se týkalo i nábory zaměstnanců. Každý uchazeč musel vyplnit dlouhý dotazník, poté následovalo několikátýdenní šetření ze strany FBI a přijímací pohovor, jehož součástí bylo i zkoumání pedagogické způsobilosti a náročné testy znalosti angličtiny a češtiny. Vybraní jedinci pak byli přijati na roční zkušební lhůtu, po jejímž uplynutí dostali nabídku stálého úvazku. Museli si žádat také o bezpečnostní prověrku, nicméně řadoví pracovníci zřídka kdy nakládali s materiály vyššího stupně utajení. S rostoucí senioritou narůstaly i benefity, dny dovolené a samozřejmě platové ohodnocení. Osvědčilo se zaměstnávání manželských párů, přičemž dámy na DLI

Ukázka jednoho z výukových materiálů (foto: archiv autora)

nejen vyučovaly, ale působily i jako knihovnice, písařky, sekretářky nebo měly na starost doplňkové programy. Každoročně se například konaly velmi oblíbené etnické festivaly, v jejichž rámci se prezentovaly jednotlivé země, probíhala taneční vystoupení v krojích, koncerty a degustovaly se lokální speciality. Konkrétně zaměstnanci českého oddělení se rekrutovali ze všech možných profesí. Od novinářů, akademiků, právníků po vojáky a diplomaty. Ti s pedagogickým vzděláním tvořili pouze jejich zlomek. Hned v počátcích fungování se v učitelském sboru objevili čerství exulanti po únoru 1948, lidé s bezpochyby zajímavými životními příběhy.¹³

Ludvík Rohlíček (1912–2003), absolvent Právnické fakulty Univerzity Karlovy, soudce, parlamentní referent ministerstva spravedlnosti a osobní tajemník ministra Prokopa Drtiny,

11 BARTA, Rudolf: *Ručičky věžních hodin*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2017, s. 257.

12 Šlo zejména o základny Good Fellow a Fort Lackland v Texasu (specializace na kryptologii, respektive letecký odposlech), Fort Huachuca v Arizoně (analýza dokumentů) a Camp Edilton v Kalifornii (odborníci využívající námořnictvem).

13 Medailony a biografie přednášejících jsou uloženy v *Chamberlin Library*, Historical Records Collection, DLIFLC, Program of Instruction (30.60.A), Czech Department.

Další čeští vyučující na DLI (zleva) Ludvík Rohlíček, Milan Herben a Karel Vít (foto: archiv autora)

byl záhy po komunistickém převratu zbaven svých funkcí. Zapojoval se do odbojové skupiny kolem Milady Horákové a 30. října 1948 s rodinou emigroval. Až do ledna 1951 žil v uprchlických táborech v Německu, načež získal americká víza a přestěhoval se do Monterey, kde přednášel dějiny východní Evropy na Monterey Institute of Foreign Studies a učil češtinu na DLI. Zároveň byl autorem několika výukových publikací a skript, včetně dějin meziválečného Československa a analytické práce o politice KSČ.

Miloš Midloch (1913–1997), někdejší redaktor *Českého slova* a zástupce šéfredaktora Československého rozhlasu, pracoval pro renomované nakladatelství McGraw-Hill a zároveň vykonával funkci ředitele pro propagaci a reklamu. Pro DLI vytvořil první učebnici češtiny. Midlochova dcera Susan se provdala za Milana Herbena (1925–2018), syna známého novináře Ivana Herbena, stálého zaměstnance newyorské redakce *Rádia Svobodná Evropa*. Milan Herben poté, co v Americe vystřídal různá zaměstnání, od mechanika, prodavače oděvů, továrního dělníka po

taxikáře, také rozšířil řady instruktorů DLI. V rozhovoru z roku 2005 vzpomínal na padesátá léta strávená zde takto: „Vypadalo to tu mnohem více jako univerzitní kampus než jako armádní zařízení. Bylo to také zhruba dvakrát tak menší než dnes. Jasně se též oddělovali vojáci od civilního a akademického personálu. My instruktoři jsme do práce chodili v oblecích s kravatou. Žádné hodnosti, vojenské čepice, salutování. Studenti nosili ve městě civilní oblečení a v areálu olivové kalhoty, košili s kravatou a bundu do pasu, tzv. Eisenhower jacket. Můj dojem byl, že naši studenti museli mnohem více pracovat. Šest hodin denně ve škole a další tři čtyři hodiny [pak strávit] domácí přípravou a úkoly. Na druhou stranu neplatilo tolik omezení. Například jsme se mohli stýkat se studenty i mimo školu. Chodili k nám domů, na pikniky a večírky, kde se mluvilo česky a vařila se česká jídla. Díky tomu jsme se všichni opravdu spřátelili. [...] Zpočátku jsme jako čeští instruktoři neměli k dispozici žádné výukové materiály kromě pár učebnic určených pro školní děti, které pochopitelně nešly použít pro naše vojáky. Za pochodu

jsme tudíž vymýšleli vlastní osnovy a učebnice. Záleželo čistě na naší aktivitě a iniciativě, to se mi líbilo...“¹⁴

V učitelském sboru se v tomto období objevil také Jaroslav Hušek (1902–1958), před emigrací do USA soudce, prokurátor a úředník ministerstva vnitřního obchodu, nebo Miloš Jilich (1922–1974), jeden z organizátorů studentské demonstrace na podporu Edvarda Beneše z 25. února 1948, kterou brutálně rozehnaly pořádkové síly. Karel Krása (1905–1993) pracoval dlouhá léta pro cestovní kancelář ČEDOK. Díky dobré znalosti angličtiny měl být v roce 1947 vyslán do USA, aby tam otevřel filiálku společnosti. K tomu nakonec nedošlo, Krása začal pracovat na ministerstvu zahraničního obchodu a po emigraci na jaře 1948 se usadil v New Yorku, kde se živil výrobou šperků a jako noční hlídač. Následně získal zaměstnání v DLI, zatímco jeho manželka pracovala v konzervárně ryb, tedy v prostředí zachyceném v již zmíněném Steinbeckově románu *Na plechárně*. Dalším vyučujícím byl protestantský farář Karel Vít (1911–1993), který

¹⁴ Interview with Milan Herben. In: *Newsletter*, No. 8. DLI, Monterey 2005, s. 74–75.

do USA přišel z Dánska. Před nástupem do DLI v roce 1951 vykonával kněžské povolání v New Jersey a zároveň měl desítky přednášek, v nichž varoval americkou veřejnost před hrozbami komunismu. Od mládí se věnoval novinářině, v rodných severních Čechách vedl dva regionální týdeníky. Roku 1937 absolvoval Husovu československou evangelickou fakultu teologickou v Praze. Po německé okupaci se přidal k zahraniční armádě ve Francii, načež zbytek války strávil jako kaplan u našich letců v RAF na britských ostrovech.¹⁵

V DLI působil také pplk. generálního štábu Alois Šeda (1908–1999), který v exilu zprvu vykonával zpravodajskou činnost ve službách CIC ve Frankfurtu nad Mohanem a řídil síť agentů chodců. Působil tam také Bohumil Valtr (1912–2006), původní profesí policista, který během Pražského povstání obsadil se svou jednotkou budovu Československého rozhlasu. Po osvobození byl povýšen a převelen do Karlových Varů, kde plnil úlohu styčného důstojníka mezi sovětskou, americkou a britskou armádou. Po únoru 1948 odešel do Německa, rovněž pracoval pro CIC a později měl v Monterey funkci zástupce ředitele československého oddělení. Šifrant výsadku Clay v protektorátu Jiří Štokman (1920–1981) po válce vyučoval šifrování a bojovou přípravu na Vojenské akademii v Hranicích na Moravě. V Kalifornii se s rodinou usadil roku 1954. Komunisté mu mezitím odebrali všechna vyznamenání a degradovali jej na vojína. Po sametové revoluci byl in memoriam povýšen na podplukovníka.¹⁶

Edward Kowal a manželé Hlásní (foto: archiv autora)

HVĚZDA STUDENÉ VÁLKY

Zřejmě největšího věhlasu z této „vojenské“ skupiny dosáhl Karel Hlásný (1911–1982), účastník zahraničního odboje ve Francii, Velké Británii i v Sovětském svazu, odkud byl na podzim 1944 odeslán na pomoc Slovenskému národnímu povstání. Svou životní partnerku, tehdy osmnáctiletou Evu Marholdovou, poznal také pod Tatrami, když jej coby těžce raněného partyzána ošetřovala a ukrývala před Němci. Po válce Hlásného služba přivedla zpět do Prahy, kde byl s hodností pplk. generálního štábu jmenován náčelníkem štábu 1. obrněné divize, takže s Marholdovou chvíli udržovali komunikaci na dálku, načež se i ona vydala do hlavního města za svým snem studovat Pedagogickou

fakultu Univerzity Karlovy. Když se komunisté chopili moci, Hlásný emigroval nejprve do Austrálie, kde si vydělával na živobytí mimo jiné na ovčí farmě, a v roce 1952 pak do USA, kde začal učit na DLI. Propasovat přítelkyni Evu přes železnou oponu se mu ale nepodařilo ani na několikaletý pokus. Odloučení trvalo dlouhých jedenáct let. Jednoho dne Hlásného oslovil neznámý Čech v přístavu v Monterey s nabídkou, že výměnou za zpravodajské informace a podrobnosti o českém jazykovém programu na DLI bude možné dostat jeho milou do Ameriky. Jednalo se o zaměstnance československé mise u OSN, majora Státní bezpečnosti (StB) Miroslava Nacvalače. Hlásný vše ihned ohlásil na FBI a plných dvacet šest měsíců hrál důmyslnou zpravodajskou hru, při níž řídícím

15 Lze doplnit, že luteránský kostel v Monterey spravoval farář Milan de Lany (1911–1978), narozený českému misionáři ve východní Africe. Dlouhá léta na černém kontinentu působil při různých misiích a jako školní inspektor, než se přestěhoval do USA a vedl v DLI oddělení svahilštiny. Pro zajímavost: manželský pár původem z Afriky oddával kompletně ve svahilském jazyce coby vůbec první kněz v USA. Později vedl ještě svahilskou redakci Hlasu Ameriky. Varhaníkem v několika okolních kostelích byl Blahoslav Balcar (1906–1987) alias Blake, který zároveň vykonával funkci archiváře celosvětové organizace esperantistů.

16 Blíže ŠTOKMAN, Jan: *Jiří Štokman. Parašutista Operace Clay*. Úřad městyse Buchlovice, Buchlovice 2012.

Studenti během poslechového testu (foto: archiv autora)

orgánům v Praze dodával smluvenými kanály informace prezentované jako „armádní materiály vysoké důležitosti“. Ve skutečnosti byly zastaralé či naprosto bezcenné. StB skutečně splnila slib, Eva Marholdová vystoupila 14. srpna 1959 z letadla na americké půdě a Hlásnému se ozvala, že je v pořádku. O týden později se konala svatba. Schůzky s Nacvalačem probíhaly pod režii amerických zpravodajců další dva roky, než spadla klec. Špión byl konfrontován a později vyhoštěn, když nepřistoupil na spolupráci s FBI. Celá kauza se také dostala na stránky tisku a Československo si užízlo na mezinárodní scéně ostudu.¹⁷ Eva Hlásná (1926–2017) porodila dva syny, rovněž vyučovala na DLI a jako výborná kuchařka zároveň zastávala důležitou úlohu, když pro všechny oslavy a večírky připravovala tradiční česká a slovenská jídla.

V HLEDÁČKU STB

Blamáž s Hlásným ale rozhodně neznamenala, že by StB nedisponovala důvěryhodnými informacemi o fungování československého oddělení DLI. Naopak jak vyplývá z materiálů nalezených v Archivu bezpečnostních složek, od padesátých let měla detailní přehled o dění ve škole, plány areálu, jména současných i bývalých zaměstnanců, jejich fotografie a kopie či přímo originály výukových skript.¹⁸ Není přitom zřejmé, zda podklady dodávala jediná osoba, či více informátorů nezávisle na sobě.

Během první poloviny šedesátých let se oddělení několikrát dotklo snížení počtu zaměstnanců, až se na delší dobu ustálil na šestnácti. V polovině dekády proběhla nákladná rekonstrukce kampusu a nevyhovující dřevěné domky nahradily třípatrové moderní stavby. Nová

situace způsobená sovětskou invazí do Československa v srpnu 1968 se brzy projevila v potřebě Pentagonu školit stále více studentů v češtině. K základnímu kurzu češtiny byly přidány další doplňkové a spustila se nová náborová kampaň učitelů (označovaných jako „instruktoři“), neboť první generace byla postupně penzionována. Personál se hledal v krajanských komunitách po celých USA, nicméně většinu přijatých v tomto období nakonec tvořili přímo posrpnoví exulanti, vychovávaní a vzdělávaní v komunistickém režimu. To proměnilo způsob výuky i samotný duch oddělení, ačkoliv jeho ředitelem ještě dlouho zůstal „poúnorový“ Eduard Koval alias Edward Kowal (1920–2004), v Československu úředník ministerstva dopravy. Po emigraci do USA v roce 1952 studoval mezinárodní vztahy a lingvistiku, na DLI setrval až do odchodu do důchodu v roce 1986. Československé oddělení bylo včleněno do nově ustavené slovanské katedry spolu s dominantní ruštinou a dalšími východoevropskými jazyky. O její důležitosti svědčí fakt, že katedra do konce studené války vyprodukovala až 45 % všech absolventů DLI.¹⁹ Mladých učitelů jazyka s pedagogickým backgroundem byla ale opět menšina. Nechyběli však novináři, spisovatelé, historik, závodní lyžař, operní zpěvačka, hudebník, básník, stavař, někdejší majitel cihelny či horolezec. Poměrně dost bylo také žen. Výraznou stopu, a třeba říci, že nikoliv v úplně pozitivním smyslu, za sebou v československé komunitě v Monterey zanechala dvojice, která byla dobře známa v kulturních kruzích v Československu před svou emigrací a posléze i po návratu po

17 Viz PACNER, Karel: *Českoslovenští vyzvědači (1945–1968)*. Kniha Zlín, Praha 2020, s. 582–598.

18 Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. Hlavní správa rozvědky SNB – objektové svazky (I.S-1), objektový svazek reg. č. 12848 I. S, Jazyková škola Monterey. V 80. letech StB označovala DLI jako „Objekt Arsenal“.

19 KOWAL, Edward: *History of the Czech Department*, s. 6.

sametové revoluci. Míněni jsou režisér Jan Němec (1936–2016), který čeřil klidné hladiny občasnými opileckými výstupy, byť sám na DLI neučil, a spisovatel Jan Beneš (1936–2007), muž komplikované povahy, který všude okolo viděl spiknutí a v pracovních DLI skryté špiony a donašeče. Nutno podotknout, že Beneše s manželkou Šárkou, která na DLI učila na stálý úvazek, rmoutilo dlouholeté odloučení od dcery Alice, které komunistické úřady opakovaně odmítaly povolit vycestování za rodiči do USA.²⁰

Benešova ostražitost na druhou stranu měla své opodstatnění, neboť Státní bezpečnost si na československém oddělení zachovávala nejméně jeden informační kanál. Byl jím Josef Egon Moravec (1944–1995), který emigroval po srpnové okupaci. Přes Německo se dostal do USA a o pět let později vstoupil do služeb DLI a zároveň získal americké občanství. Když v roce 1978 navštívil matku v Praze, stal se objektem sledování příslušníků StB. Několikrát jej kontaktovali a za další tři roky zverbovali ke spolupráci pod krycím jménem „Učitel“, později „Mild“, výměnou za finanční odměny a příslib pravidelných cest za příbuznými do Československa. StB měla eminentní zájem o někoho, kdo by pravidelně přicházel do styku se studenty češtiny a měl poznatky o jejich dalším služebním zařazení. Moravec se jevil jako velmi vhodná osoba. Řídící důstojníci jej označovali za velmi inteligentního a schopného, s perfektní pamětí, jazykovou vybaveností (vedle angličtiny hovořil ještě německy, francouzsky a rusky) a předpoklady dodržovat zásady konspirace. Zároveň jej vnímali jako egoistu, kterému jde primárně o peníze. V Kalifornii splácel Moravec hypotéku za dům a peníze

Josef Egon Moravec s manželkou Evou (foto: archiv autora)

na přilepšenou posílal i matce. Při každém pobytu v Praze absolvoval schůzky s StB, plnil zadané úkoly, předával požadované materiály, a dokonce z vlastní iniciativy odevzdal materiály vojenského charakteru zastupitelskému úřadu SSSR. StB vyjadřovala se spoluprací dlouhodobou spokojenost a plánovala její další rozšíření, ovšem Moravec kontakty postupně omezoval. Mezi kolegy v DLI se těšil oblibě jako veselý a milý společník, rovněž se o něm vědělo, že ač ženatý, je ve skutečnosti homosexuál s množstvím příležitostných partnerů. Z pramenů, které jsou k dispozici, ovšem nevyplyvá, že by StB o této skutečnosti věděla a využívala ji k jeho vydírání.²¹ Rovněž se nepodařilo nalézt důkazy o tom, že by Moravec upadl v podezření a nemilost Američanů, což se může vzhledem k jeho pravidelným cestám do Československa zdát poměrně překvapivé.

PŘI PÁDU ŽELEZNÉ OPONY

K dalšímu nárůstu osazenstva československého oddělení došlo od počátku osmdesátých let až do pádu železné opony, kdy zaměstnávalo více než šedesát českých a slovenských učitelů.²² Způsob a rozdělení výuky zůstávaly víceméně podobné jako dříve, pochopitelně za využití modernější techniky, včetně interaktivních prvků, videa a počítačů. Přibližuje to Jindřiška Novotná, v Americe Ishka provdaná Jenson, jedna z posledních ředitelk oddělení: „Základní výukový program zůstával velmi intenzivní, každý den se řídil dle daných pravidel. Po obědě se začínalo s novou látkou, zahrnující výklad a zadání úkolů. Příští den ráno učitel prošel ve třídě se studenty jejich práce, následovalo procvičování, hodina čtení a porozumění textu, poté poslech a konverzace. Každý týden bylo jedno odpoledne vyčleněno na opakování a extra hodinu poslechu, další

20 ABS, sb. Správa vyšetřování StB – vyšetřovací spisy MV (V-MV), vyšetřovací spis a č. V-11051 MV, Pavel Tigrid a spol.

21 Tamtéž, f. I.S-1, objektový svazek reg. č. 10873 I. S, USA – Kanada, podsvazek reg. č. 10873/138 I. S, Josef Egon Moravec.

Čeští vyučující s čerstvými absolventy, 90. léta (foto: archiv autora)

den ráno ještě jedno opakování, načež následovala zkouška. A odpoledne začal nový cyklus. Jednou týdně se pak pokračovalo se stejnou lekcí i po obědě a druhá hodina odpoledne byla zaplněna buď přednáškou o historii, filmem nebo zpěvem národních písní. Občas jsme přivítali hosta na besedu. Přišel například spisovatel Josef Škvorecký, herec Jára Kohout a další. Dvakrát za celý kurs o trvání čtyřiceti sedmi týdnů bylo celé odpoledne věnované vaření. Studenti se naučili česky popisovat proces přípravy a sami vařili třeba svíčkovou nebo vepřovou s knedlíky a se zelím.

Osnovy byly různé. Tematické okruhy se řídily podle toho, co studenti budou po absolvování potřebovat k práci. Někteří po základním kursu navázali kurzem pro pokročilé. Vyučoval se rovněž doplňkový kurz slovenštiny.²³

Poslední studenti češtiny absolvovali výukový program v roce 2003

Neměla by chybět ani vzpomínka bývalého studenta. Scott Andrews, dnes překladatel žijící ve Zlíně,

nastoupil na DLI v říjnu 1988: „Do školy mě přijali poté, co jsem prošel diagnostickým testem,²⁴ který zjišťuje, jak rychle se člověk dokáže naučit cizí jazyk. Měl jsem dobré skóre, což mě zařadilo do vyšší kategorie náročnějších slovanských jazyků. Výuka byla velmi náročná, téměř třetina studentů ji nezvládla a raději se v armádě šla věnovat jiným oborům, například kryptologii. Sedmačtyřicet týdnů trvajících základní kurz češtiny, po něm ještě osm týdnů slovenštiny. Každý den šest hodin v la- vících, během kterých jsme se museli naučit až padesát nových slovíček nebo frází, a další tři hodiny samostudia po večerech. V úterý a ve čtvrtek odpoledne k tomu krátký armádní výcvik přímo na kampusu. Někdy nás od pěti hodin ráno čekal běh po Pacific Grove, třeba deset mil. V pátek test. Po něm nám zpravidla pouštěli na odpočinek film nebo pohádky. Oblíbil jsem si O- tře sledované vlaky nebo Maxipsa Fíka. Kdo nicméně nedosáhl nejméně 80 % bodů, musel test opakovat. Kdo pohořel dvakrát, na škole skončil. Začínalo nás ve třídě šedesát, pouze třicet pět vydrželo až do promoce. [...] Víkendy jsme měli volné. Poslední měsíc dva jsme se připravovali na písemné a ústní zkoušky a chodili do knihovny číst české noviny. Díky tomu byla naše schopnost porozumět psanému textu na velmi dobré úrovni. Byli jsme perfektně připraveni k plnění úkolů u československé hranice, ale ještě před

22 Autor textu se pokusil sestavit jmenný seznam zaměstnanců československého oddělení v abecedním pořadí, který pokrývá celé období od vzniku do rozpuštění, tedy léta 1948–2003, ale jenž zdaleka není kompletní: Lubica Alberty, Blahoslav Balcar, Rudolf a Ivana Bartovi, Veronika Baumannová, Rudolf Bautz, Petr Bednařík, Šárka Benešová, Pavel Bielecki, Josef Bitterman, Pavel Cívín, Ludmila Conlin, Jitka Eltonová, Walter Engel, Pavol Formánek, Věra a Gustav Galko, Adéla Gebrová, Jaroslava Graubnerová, Petr Gryner, Theofil Halama, William Hanus, Milan Herben, Eva a Karel Hlásní, Marie Hnyková, Egon Hostovský, Karel Hulička, Jaroslav Hušek, (?) Jankovská, Ivan Jelínek, Ishka a Peter Jenson, Miloš Jilich, Bedřich Kent, Ota Klier, Danuše Kňourková, Roman Kos, Edvard a Ludmila Kovalovi, Karel Krása, Eva Kuceková, Jana Kunta-Reimann, Lenka Langová, Evžen Malý, Vratislav Matoušek, Bohumil Menšík, Miloš Midloch, William Mikus, Eva a Josef Egon Moravcovi, Jan Němec, Andrew Papcun, Hana Pariser, Dagmar a Zdeněk Pavlíkovi, Jiří Petráček, Marie Pitsker, Martin Podhráský, Petr Pospíšil, Marie Polenská, (?) Pšurný, Ludvík Rohlíček, František Ryšavý, Jan Salzmann, Jarmila Segertová, Klement Simončič, Vít Slavický, Jiřina Středňanská, Jiří Svoboda, (?) Syrový, Alois Šeda, Hana a Jaromír Štěpánkovi, Jiří a Milena Štokmanovi, Karel Štrégl, Miloš Tábořský, Štěpán Taylor, Vladimír Telařík, Radko Trapl, Karla Trnka, Eva a Jan Trojanovi, Denis Trásoň, Jan Tríska, Karel a Alena Tvrzníkovi, Bohumil Valtr, Karel Vít, Laco Videmský, Frank Vorlíček, Henry Vymetalik, Bohuslav Weidner, Sylvie Wipplová, Karel Zikan.

23 Rozhovor autora s Ishkou Jenson, Monterey, 1. 4. 2025.

24 Tzv. Defense Language Aptitude Battery (DLAB), bodovaný test, sestávající z celkem 126 otázek.

koncem kurzu se odehrála sametová revoluce. S instruktory jsme se za tu dobu sblížili, byli jsme jako jedna velká rodina. Nadšeně jsme s nimi proto slavili pád totality a slivovice i slzy radosti tekly proudem...“²⁵

Pád Berlínské zdi a rozpuštění Varšavské smlouvy ovlivnily nejen český, ale i polský, maďarský či německý jazykový program. Pokles studentů vedl roku 1993 ke zrušení slovanské katedry a k jejímu začlenění do ruského programu. V květnu 1995 bylo české oddělení zredukováno na minimum a krátce nato se znovu reorganizovalo, tentokrát na vícejazyčné oddělení spolu se srbochorvatštinou, polštinou, ukrajinštinou a běloruštinou a stalo se součástí tzv. Evropské školy I. V říjnu téhož roku následovala další změna. Čeština se stala součástí Školy evropských a latinskoamerických jazyků a byla zúžena na pouhé tři instruktory a dvě skupinky studentů, tedy zhruba na úroveň, na níž v roce 1948 začínala. Posledních devět let byla jeho ředitelkou Hana Pariser (roz. Kunstová), která do USA emigrovala po roce 1968, studovala angličtinu na Whittier College v jižní Kalifornii a slovanské jazyky a literaturu na Kalifornské univerzitě v Los Angeles. Poté vyučovala češtinu a ruštinu na několika univerzitách v Kalifornii a nakonec zakotvila na DLI. Na přelomu století pak stála u finálního ukončení programu. Česká republika se stala členem NATO a blížila se vstupu do evropských struktur. Pentagon v rámci úsporných opatření rozhodl zrušit výuku celkem dvaceti jazyků a čeština patřila mezi

Budovy někdejšího československého oddělení dnes (foto: archiv autora)

ně. Po 11. září 2001 byla naopak posílena arabština, pašština, urdština a další blízkovýchodní a asijské jazyky. Poslední studenti češtiny absolvovali výukový program v roce 2003.

V archivu DLI umístěném v Chamberlin Library nedaleko kampusu jsou bohaté sbírky k historii jednotlivých jazykových programů, konkrétně k československému oddělení se jedná o deset kartonů, včetně několika, kde jsou pouze výukové materiály.²⁶ K tématu také existuje omezený výběr memoárových publikací a článků,²⁷ nicméně obecně se jedná o téměř neprobádanou kapitolu studené války. Snad tedy na tuto dílčí studii brzy naváží další badatelé a například vyzpovídají pamětníky z řad bývalých studentů DLI, kteří se sdružili pod hlavičkou facebookové skupiny s názvem Czechlings from DLIFLC. Mnozí žijí v České republice,

mají české partnery nebo svých nabytých znalostí českého jazyka a kultury po odchodu z ozbrojených složek využili ve své profesi a občanském životě. V současné době čítá skupina pět set osmnáct členů, a lze tedy vybírat z bohatého rezervoáru zajímavých lidských příběhů.

MARTIN NEKOLA (1982) vystudoval politologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Věnuje se období studené války, problematice československého exilu a krajanů ve světě. Kromě řady odborných i populárně-naučných článků je autorem nebo spoluautorem více než čtyř desítek publikací. Z poslední doby jsou to např. *České politické strany v poúnorovém exilu* (NLN – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2021), *Metropole české Ameriky* (Euromedia Group, Praha 2024) a *Napříč českou Austrálií* (Euromedia Group, Praha 2025).

²⁵ Rozhovor autora se Scottem Andrewsem, 13. 8. 2025.

²⁶ Kontaktní osobou je vedoucí archivář Marshall Yokell, Ph.D. (e-mail: marshall.yokell@dliflc.edu), jemuž si autor touto formou dovoluje poděkovat za neocenitelnou pomoc při výzkumu v Monterey, stejně jako Haně a Jonovi Pariser a Ishce Jenson. Vybrané české výukové materiály lze pro zajímavost stáhnout na internetové stránce fsi-languages.yojik.eu/languages/DLI/DLI-Czech.html (citováno k 16. 10. 2025).

²⁷ Především BARTA, Rudolf: *Ručičky vězňích hodin*; FEATHERSTONE, Charles H.: *The Love That Matters. Meeting Jesus in the Midst of Terror*. Wipf and Stock Publishers, Eugene 2015; JELÍNEK, Ivan: *Jablko se kouše*. Torst, Praha 1994; SCHWARTZ, David: *My Time at the Defense Language Institute*. In: *DLI News*, 1969–1970, Vol. 6.